

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 4 mars 2015

Mål nr

B 1471-13

KLAGANDE

1. DS

2. AJ

Ombud för 1 och 2: Advokat EK

3. TM

Ombud: Advokat UI

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Vapenbrott

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2013-02-19 i mål B 1803-12

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar på det sättet hovrättens dom att Högsta domstolen bestämmer påföljden för DS till 80 dagsböter på 530 kr, för TM till 80 dagsböter på 1 000 kr och för AJ till 80 dagsböter på 670 kr.

DS och AJ tillerkänns ersättning av allmänna medel för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen med vardera 41 146 kr, varav 41 013 kr avseende ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom.

TM tillerkänns ersättning av allmänna medel för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen med 37 433 kr avseende ombudsarvode och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens dom.

Beslaget ska bestå.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

DS, TM och AJ har var för sig yrkat att Högsta domstolen frikänner dem samt befriar dem från skyldigheten att betala avgift till brottsofferfonden. I andra hand har de yrkat att påföljden efterges eller i vart fall lindras.

DS, TM och AJ har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i tingsrätten, hovrätten och Högsta domstolen.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. I tidningen Expressen och dess regionala edition i Malmö, Kvällsposten, publicerades måndagen den 25 oktober 2010 artiklar om hur tidningens reporter DS föregående dag hade köpt en halvautomatisk pistol, kaliber 7,65 mm, med tillhörande magasin. I rubrikerna skrevs bl.a: Vapen på 5 timmar. Kvällsposten avslöjar: Så lätt är det att köpa en pistol på svarta marknaden i Malmö.
2. Bakgrunden till reportaget var att det under hösten 2010 hade förekommit ett flertal uppmärksammade skjutningar i Malmö. Detta hade föranlett en livlig debatt, och krav hade framställts från politiker och polis om skärpt lagstiftning på vapenområdet. Mot denna bakgrund beslutade Expressens chefredaktör TM att tidningen skulle göra en reportageserie om händelserna. Ett av reportagen skulle belysa frågan om påståendet i debatten – att det var lätt att få tag på vapen i Malmö – verkligen stämde. TM bestämde att DS skulle försöka köpa någon typ av illegalt skjutvapen utan ammunition.
3. DS fick efter kontakt med olika personer i Malmö erbjudande att köpa en pistol. Under den aktuella dagen stämde han fortlöpande av uppdraget med den tjänstgörande nyhetschefen AJ. Denne var också närvarande via sin mobil när köpet ägde rum, bl.a. för att vid behov kunna avbryta uppdraget. DS genomförde köpet och åkte till hotellet, där han låste in pistolen i ett säkerhetsskåp på rummet. I enlighet med sina direktiv från redaktionsledningen kontaktade han därefter polisen, som hämtade vapnet på hotellet efter någon dryg timme.

4. Tingsrätten dömde DS för vapenbrott av normalgraden, TM för anstiftan och AJ för medhjälp. Påföljden bestämdes för alla tre till villkorlig dom och 30 dagsböter. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut.

De tilltalades inställning till åtalet

5. DS, TM och AJ har inte ifrågasatt händelseförloppet. AJ har emellertid gjort gällande att hans deltagande inte varit sådant att han kan anses som medhjälpare.

6. De tilltalade har anfört bl.a. följande. DS befattning med vapnet var inte ett innehav i vapenlagens mening. Det brister även i fråga om uppsåt. Eftersom det tidigare har förekommit att journalister inom ramen för sitt arbete tagit befattning med tillståndspliktiga vapen utan att bli lagförda, var de övertygade om att de inte gjorde sig skyldiga till brott. I alla händelser är de fria från ansvar med hänsyn till de grundläggande principerna om yttrandefrihet och informationsfrihet, eftersom förvärvet av vapnet utgjorde en del av det granskande arbetet och alltså hade ett publicistiskt syfte. Massmedia i ett demokratiskt samhälle måste ges vida ramar för att skildra förhållanden av allmänt intresse. Det behöver därför göras en avvägning mellan intresset av att beivra brott och intresset av att inte begränsa yttrandefriheten och informationsfriheten. Att genomföra vapenköpet i samband med reportagearbetet kring förekomsten av illegala vapen i Malmö måste anses höra till den kategori av straffria handlingar som ryms i begreppet social adekvans.

Gärningen

7. Enligt 9 kap. 1 § vapenlagen (1996:67), i den i målet aktuella lydelsen, döms den som uppsåtligen innehar ett skjutvapen utan att ha rätt till det för

vapenbrott till fängelse i högst ett år. Om gärningen har begåtts av oaktsamhet eller om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

8. DS befattning med vapnet är att bedöma som ett innehav i vapenlagens mening. Att det endast rörde sig om en begränsad tid, att vapnet inte införskaffats för hans egen utan för Expressens räkning och att avsikten var att genast överlämna vapnet till polisen saknar betydelse. Det är alltså fråga om en straffbelagd gärning.

9. DS, TM och AJ hade alla uppsåt till att det var fråga om ett tillståndspliktigt vapen, att DS saknade tillstånd samt att de lagreglerade undantagen från tillståndskravet inte var tillämpliga i hans fall.

10. TM hade som chefredaktör bestämt att DS skulle försöka genomföra ett vapenköp. Han har därigenom som anstiftare uppsåtligen främjat DS gärning.

11. AJ har genom sina kontakter med DS i anslutning till köpet stärkt DS i dennes avsikt att köpa vapnet. Han har därigenom uppsåtligen främjat gärningen.

Frågan om ansvarsfrihet med hänsyn till det publicistiska syftet m.m.

12. Syftet med DS vapenköp var att skaffa fram information som skulle publiceras. Ytrandefriheten och informationsfriheten är grundlagsskyddade genom tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen och regeringsformen. Avsikten med regleringen i grundlagarna är att skapa goda förutsättningar för ett fritt meningsutbyte, bl.a. genom att värna massmedias möjligheter att skaffa information för publicistiska syften. Det är angeläget att missförhållanden och andra ämnen av allmänt intresse kan belysas i tidningar

och andra massmedia. Många gånger är det endast genom undersökande journalistik som allvarliga missförhållanden kan uppdagas.

13. Enligt 1 kap. 1 § fjärde stycket tryckfrihetsförordningen står det sålunda var och en fritt att anskaffa uppgifter i vilket ämne som helst för att offentliggöra dem i skrift eller för att lämna dem vidare för publicering. Utan hinder av tryckfrihetsförordningen gäller emellertid sådana lagbestämmelser om ansvar som avser det sätt på vilket en uppgift har anskaffats (1 kap. 9 § 5). I lagförarbetena nämns som exempel brott mot post- eller telehemligheten, intrång i förvar, olovlig avlyssning, egenmäktigt förfarande, hemfridsbrott, olaga tvång eller hot samt mutbrott som begås i syfte att anskaffa information (se prop. 1975/76:204 s. 131 och 162). Motsvarande bestämmelser finns i yttrandefrihetsgrundlagen. Det i målet aktuella vapeninnehavet har utgjort ett sätt att anskaffa uppgifter som faller utanför tryckfrihetsförordningens tillämpningsområde.

14. Det kan emellertid tänkas förekomma fall där brott i journalistiskt efterforskningsarbete inte ska medföra ansvar, trots att brottet faller utanför tryckfrihetsförordningens tillämpningsområde.

15. Enligt 2 kap. 1 § regeringsformen är var och en gentemot det allmänna tillförsäkrad frihet att meddela upplysningar (yttrandefrihet) och frihet att inhämta upplysningar (informationsfrihet). Dessa friheter får enligt 2 kap. 23 § begränsas med hänsyn till bl.a. allmän ordning och säkerhet samt förebyggandet och beivrandet av brott. I 2 kap. 21 § föreskrivs att en sådan begränsning måste vara godtagbar i ett demokratiskt samhälle och aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den. En motsvarande reglering finns i artikel 10 i Europakonventionen.

16. Om en domstol vid den bedömning som ska göras enligt 2 kap. 21 § regeringsformen finner att det i en viss situation skulle stå i strid med regeringsformen att fälla en tilltalad till ansvar för brottet, får domstolen inte tillämpa straffbestämmelsen (11 kap. 14 §).

17. Det finns ett starkt samhälleligt intresse av att förhindra okontrollerade vapeninnehav, och straffbestämmelsen i vapenlagen ger uttryck för en sträng syn på överträdelser. I det nu aktuella fallet har syftet med vapeninnehavet varit att för publicistiska ändamål granska påståendet att det var lätt att i Malmö komma över illegala vapen. Detta var ett ämne av allmänt samhälleligt intresse. Frågan om det var lätt att köpa vapen har dock kunnat belysas på andra sätt. Tyngden av det publicistiska intresset har inte motiverat att ett erbjudande om vapenköp fullföljdes.

18. Vid avvägningen av de intressen som ligger bakom regleringen i vapenlagen mot de intressen som yttrandefriheten och informationsfriheten skyddar föreligger således inte hinder mot att i detta fall döma till ansvar.

19. Det finns inte heller, av motsvarande skäl, något utrymme för ansvarsfrihet med hänvisning till s.k. social adekvans.

20. Enligt 24 kap. 9 § brottsbalken ska en gärning som någon begår i villfarelse rörande dess tillåtlighet (straffrättsvillfarelse) inte medföra ansvar om villfarelsen på grund av att fel förekommit vid kungörandet av den straffrättsliga bestämmelsen eller av annan orsak var uppenbart ursäktlig. Endast om gärningsmannen saknat möjlighet att förstå att gärningen var otillåten eller hans bristande kännedom härom av annan orsak måste bedömas som uppenbart ursäktlig, ska ansvarsfrihet inträda (se prop. 1993/94:130 s. 74).

21. Omständigheterna är i detta fall inte sådana att regeln om straffrättsvillfarelse leder till ansvarsfrihet.

Brottsrubricering

22. Förutsättningarna för straffansvar för alla tilltalade är alltså uppfyllda. Gärningen, som har avsett ett fungerande handeldvapen, ska bedömas som vapenbrott av normalgraden (DS) samt anstiftan (TM) respektive medhjälp (AJ) till sådant brott.

Påföljdsfrågan

23. Vapenbrott av normalgraden är ett brott av en sådan art som normalt föranleder ett fängelsestraff.

24. DS, TM och AJ har, för det fall de döms till ansvar, yrkat påföljdseftergift eller i vart fall straffflinring.

25. Påföljdseftergift kan enligt 29 kap. 6 § brottsbalken meddelas om det med hänsyn till någon sådan omständighet som anges i 29 kap. 5 § är uppenbart oskäligt att döma till påföljd.

26. Enligt 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken ska vid bedömning av brottets straffvärde beaktas bl.a. den fara som gärningen inneburit och de avsikter eller motiv som den tilltalade haft. I 29 kap. 3 § första stycket anges vissa förmildrande omständigheter som särskilt ska beaktas. De angivna omständigheterna är exemplifieringar; även andra faktorer kan vara att beakta som förmildrande (se prop. 1987/88:120 s. 85). I bestämmelsens andra stycke

anges att domstolen kan döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det är påkallat med hänsyn till straffvärdet.

27. I detta fall är de tilltalades brott av en annan karaktär än den typ av vapeninnehav som varit i fokus för lagstiftarens överväganden om allvaret i vapenbrott och presumptionen för fängelsestraff. Omständigheterna är särpräglade. Det har varit fråga om ett kortvarigt innehav av ett vapen utan ammunition. Avsikten har varit att omgående överlämna vapnet till polisen. Detta gjordes också. Det har inte funnits någon risk för att vapnet skulle komma till brottslig användning. Det är fråga om brott med ett tämligen lågt straffvärde. Till detta kommer att vapeninnehavet hade samband med ett brett upplagt reportagearbete, avsett att spegla olika aspekter av ett allvarligt samhällsproblem.

28. Straffvärdet av de aktuella brotten är alltså avsevärt lägre än för det typiska olagliga innehavet av vapen eller medverkan till sådant brott. Straffvärdet är lägre än vad som kommit till uttryck i hovrättens dom.

29. Med hänsyn till det anförda finns förutsättningar att döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. Förhållandena i målet är emellertid inte sådana att det finns förutsättningar för att meddela påföljdseftergift. Påföljden ska för var och en av DS, TM och AJ bestämmas till böter.

Rättegångskostnader

30. Utgången i målet innebär att DS, TM och AJ vunnit viss framgång i Högsta domstolen. Kostnaderna för deras försvar här ska därför, med stöd av 31 kap. 2 och 10 §§ rättegångsbalken, till viss del ersättas av allmänna medel. De tilltalade bör få ersättning för hälften av kostnaden för utlägg och tid som ombuden har lagt ned på försvaret i Högsta domstolen, dock att timkostnads-

normen för offentlig försvarare bör tillämpas (se NJA 1984 s. 641 I). Deras yrkanden avseende ersättning för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten ska avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Kerstin Calissendorff (skiljaktig), Lena Moore, Ingemar Persson (skiljaktig), Dag Mattsson och Lars Edlund (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Elisabet Rune

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**2015-01-13 och
2015-01-14Mål nr
B 1471-13**SKILJAKTIG MENING**

Justitieråden Kerstin Calissendorff och Ingemar Persson är skiljaktiga i frågan om brottets rubricering och beträffande påföljden och anför:

De omständigheter rörande gärningen som anges i p. 27 bör enligt vår uppfattning medföra att vapenbrotten ska rubriceras som ringa brott. Antalet dagsböter bör fastställas till 40 för var och en av de tilltalade.